

Ilkka Niiniluoto: Vem tappade bort sanningen?

Efter sanningen

Ordboksredaktionen vid Oxford University Press och tidskriften *The Economist* valde *post-truth*, dvs. *postsanning*, som årets ord för 2016. I bakgrunden låg Brexit-omröstningen i Storbritannien och valet av Donald Trump till USA:s president. I båda fallen påverkades omröstningarna av direkta lögn om Storbritanniens påstådda förlustbringande betalningar till Europeiska unionen, president Barack Obamas främmande ursprung eller Trumps konkurrent Hillary Clintons påstådda brott. Dessa lögnmeddelanden matades in i sociala medier bl.a. av ryska källor och Trumps valkampanj. Samma sak har fortsatt i de ryska myndigheternas kommentarer om erövringen av Krim eller det nedskjutna passagerarplanet. I Europa har högerpopulisterna stärkt sin ställning genom svartmålningskampanjer och konspirationsteorier. Tidningen *The Washington Post* beräknade att den flitiga tweetaren Trump fram till maj 2018 hann ljuga 3 001 gånger under tjänstetid, alltså cirka sex gånger per dag. Trump själv har använt termen *fake news* för att uttrycka negativa "fejkheter" som berör honom och som sprids av de ansedda källorna *CNN* och *The New York Times*. En annan terminologisk nyhet är *alternative fact*, ett "alternativt faktum", som rådgivare Kellyanne Conway använde för att försvara pressekreterare Sean Spicers flagrant överdrivna beskrivning av publikens storlek vid Trumps installation. Tyska språkvetare valde denna orwellska term som "årets icke-ord 2017".

Enligt Oxfords ordbok hänvisar *post-truth* till "omständigheter under vilka objektiva fakta har mindre påverkan på allmänheten än vädjan till känslor och personlig övertygelse". Denna definition är inte helt lyckad, eftersom den inte använder ordet sanning och inte heller förnekar sanningens existens. Sanningens egentliga motsats är inte en känsla eller åsikt, som i vissa situationer av en slump kan vara korrekta, utan en osanning, ett misstag, ett fel och en lögn. Att avsiktligt framföra oriktiga eller felaktiga påståenden kallas för lögn (se Niiniluoto, 1994). Syftet med en sådan lögn är vanligtvis att bedra, lura eller vilseleda en annan person. Filosofen Harry Frankfurt har skiljt åt lögn från "skitprat" (*bullshit*), där talaren inte alls är intresserad av skillnaden mellan sanning och osanning. Syftet med denna

typ av "struntprat" är inte alltid att lura, utan ibland bara att "snacka" eller leka på språket, men det kan också vara att bluffa och förvirra motparten (se Spicer, 2018) – ett farligt exempel på detta kan anses vara Trumps likgiltighet för bland annat fakta om klimatförändringen.

Att skriva fiktiva romaner är inte att ljuga, eftersom konstens syfte inte är att lura läsaren – åtminstone inte en läsare som kan skilja mellan fakta och fiktion. I själva verket kan bra underhållning, precis som nyheterna, vara informativ och stimulerande för tänkandet. Skickligt utarbetade fiktiva romaner och filmer kan berätta mycket om verkligheten, världen och människan – åtminstone mer än den så kallade reality-tv, den eländiga konstgjort skådespelade programtypen som inte har mycket att göra med sanningen.

Under postsanningens tid kan vi avse en situation där medvetet spridda lögner har fått en betydande plats i kommunikationen mellan människor. Men har det inte alltid varit så? Enligt kulturhistorikern Yuval Noah Harari (2018) förklaras människoartens framgång av vår fantasi förmåga att skapa lockande fiktiva berättelser, varav de stora religionernas heliga böcker utgör ett exempel. I politiken går propagandans, indoktrineringens (dvs. smygpropaganda och att smussla in lärdomar) och den illistiga maktutövningens historia från antiken via Machiavelli och Adolf Hitler till dagens populistiska ledare (se Korvela och Vuorelma, 2017; Vihma m.fl., 2018). Ett viktigt nytt drag är dock de sociala mediernas aldrig tidigare skådade förmåga att förmedla falska nyheter och skitsnack.

I verket *Puhun niin totta kuin osaan: Poliitiikka faktojen jälkeen* (2017) som redigerats av Paul-Erik Korvela och Johanna Vuorelma uppskattas det att pratet om postsanningens tidsålder i hög grad grundar sig på "historisk närsynthet" och representerar en ny historia om västvärldens förfall. Antto Vihmas, Jarno Hartikainens, Hannu-Pekka Ikäheimos och Olli Seuris verk *Totuuden jälkeen* (2018) antar inte heller att postsanningens tid föregicks av sanningens guldålder, men under 2016 hopade sig ändå utvecklingsförlopp som pågått länge under ytan och som drivs av digitaliseringen, internet, sociala medier, expertisens kris och politisk polarisering.

Lögn vs. ärlighet

Att ljuga är verkligen ingen ny uppfinning. Redan Mose lag i Gamla testamentet innehåller det åttonde budet: "Du skall inte vittna falskt mot din nästa!" Sanningen (aletheia på grekiska, veritas på latin) hörde vid sidan av godhet och skönhet till Platons tre viktigaste värderingar, och Aristoteles ansåg att ärligheten var en ädel och berömvärd dygd, men sofisten Gorgias framförde de skeptiska teserna om att sanningen inte finns, att den inte kan uppnås och att den inte kan uttryckas. Thomas av Aquino ansåg att till och med misstag var synd. Den mest strikta ståndpunkten ingår i den lutherska Immanuel Kants pliktetik, enligt vilken det är absolut förbjudet att ljuga i alla situationer: man får inte ens rädda en vän från klorna på en mördare genom en nödlögn. Inom den katolska kyrkan utvecklades däremot en mer flexibel lära enligt vilken "små vita lögner", såsom nyttiga lögner avsedda att hjälpa och lekfulla lögner (vem av oss skulle inte ha tagit till sådana ibland!) kan förlåtas, medan illvilliga lögner för att skada någon räknas som dödssynder. I Jesuiternas handböcker räknades det som berättigade lögner att tiga eller säga halvsanningar som svar på inkräktande frågor som inte är tillåtna på grund av deras alltför personliga eller intima karaktär.

Typiskt för postsanningens tid är att lögner blir vanligare särskilt i medierna. Den traditionella pressen och nyheterna i radio och tv har förbundit sig till ansvarsfull yttrandefrihet. Finlands Journalistförbund publicerade redan 1957 etikettsregler eller journalistregler enligt vilka "det är varje journalists plikt att sträva efter sanningsenlig informationsförmedling" och "väsentliga fel ska rättas till så snabbt som möjligt". Man kunde lita på pressen, eftersom dess verksamhet stödde sig på yrkesetik och "de instanser som vanligtvis är medvetna om saker och ting". För att övervaka situationen grundades 1968 Opinionsnämnden för massmedier som fortfarande är verksam idag. Under de två senaste decennierna har förhållandena dock förändrats i och med att internet erbjuder obegränsade möjligheter att sprida ogranskad information. I motsats till de optimistiska förväntningarna gällande öppen information har sociala medier blivit ett avlopp för anonym hatpost; Facebook och Instagram förmedlar medvetet vilseledande troll och i fortsättningen även falska videor som baserar sig på djupinlärning och som syftar till att påverka läsare och väljare. Människor sluter sig in i sina egna bubblor där man avvisar all kunskap som strider mot den egna åsikten (se Raevaara, 2017). Denna utveckling stärks av AI-algoritmer som

Facebook och Google använder för att profilera och styra sina användare. Politiska och kommersiella kanaler och falska medier som avvisar journalistisk etik, såsom amerikanska Breitbart och finländska MV-media, har tagit tillfället i akt. Deras popularitet visar samtidigt att mottagarna blivit avtrubbade och frustrerade. Lögner eller att åka fast för sådana har inte längre några konsekvenser för hänsynslöst maktlystna politiska ledares popularitet när deras ivriga anhängare är beredda att tolerera de osanningar som de tror kommer att tjäna sin egen ideologi eller sitt personliga intresse. Sakkunskapens värde undergrävs också av så kallade falsk balans där till exempel vetenskapligt undersökt kunskap och lekmannens subjektiva uppfattning presenteras som jämlika alternativ i en tv-debatt.

Ärlighetens dygd är central även i den vetenskapliga forskningen. Även om vetenskapen är felbar och resultaten ständigt preciseras och kompletteras är den som självkorrigering det mest tillförlitliga sättet att söka kunskap om världen. Denna strävan efter sanning stöds å ena sidan av kritisk forskning som kräver bevis eller evidens för alla påståenden, å andra sidan av forskningsetik som förbjuder att forskningsmaterial diktas upp eller slutsatser förvrängs. Alla universitet och yrkeshögskolor i vårt land har förbundit sig att följa anvisningarna om god vetenskaplig praxis och utredning av misstankar om kränkningar av den som getts ut av Forskningsetiska delegationen (TENK) som grundades 1991 (se Karjalainen m.fl. 2002). Denna självreglering inom forskarsamhället fungerar mycket bra – de vanligaste etiska överträdelserna gäller inte snedvridning av forskningsresultat, utan rättvisa relationer och konkurrens mellan forskare.

Postmodernismen utmanar realismen

Ända sedan antiken har filosofer fört en förtjänstfull och livlig diskussion om begreppet sanning och sanningsteorier. I synnerhet de vetenskapliga realisterna har försvarat korrespondensteorin för sanning enligt vilken det sanna påståendet ska motsvara sanningen, dvs. sanningen beskriver världen som den verkligen är (se Niiniluoto, 1999). Uppståndelsen som orsakats av exemplen från postsanningens tid (t.ex. Trump och Brexit) visar att korrespondensteorin för sanning fortfarande sitter i den allmänna medvetenheten.

Filosoferna kan dock också se sig i spegeln, eftersom de element i postsanningens tid som man nu förfasar sig över också kan hittas i filosofins långa tradition (t.ex. skeptiker och relativister) och i det ”postmoderna” tänkandet i slutet av 1900-talet. Ordet post-truth

imiterar i själva verket termen postmodern, dvs. "efter det moderna". Karakteristiskt för det moderna är framstegstro, sökande efter nyhet inom vetenskap och konst, tankefrihet, modig användning av förnuft, upplysningens och civilisationens ideal i medborgarnas uppfostran samt en demokratisk rättsstat. Postmodernismen förebådades redan i slutet av 1800-talet av Friedrich Nietzsches perspektivism som säger att "det inte finns fakta, endast tolkningar". Därifrån fortsatte vetenskapens sociologers tes för ett "starkt program" under andra hälften av följande sekel, enligt vilket vetenskapsmännens föreställningar påverkas av deras sociala intressen, Michel Foucaults skisser av "sanningens maktsystem", genom vilka makten producerar kunskap som reglerar och undertrycker människan, samt Paul Feyerabend's metodologiska anarkism, enligt vilken man i ett fritt samhälle kan ta farväl av förnuftet, eftersom vetenskap inte kan skiljas från voodoo. Vad dessa synpunkter har gemensamt är påståendet att vetenskapen inte har någon epistemisk auktoritet eller särställning i förhållande till andra trossystem. Till slut förnekade 1980-talets franska postmodernister verkligheten utanför språket (Jacques Derrida) och möjligheten att beskriva den (Jean Baudrillard) och påstod att världen endast är en social konstruktion som producerats gemensamt. Bruno Latour tillämpade konstruktionismen på fakta och teoretiska entiteter som undersökts inom naturvetenskapen. Enligt Francis Lyotard (1985) befinner vi oss i en "postmodern situation" som präglas av förlusten av stora berättelser, inkommensurabla språkspel, uppfinnarnas motsägelsefulla slutsatser och tillfälliga avtal. Ännu i sitt verk *A Farewell to Truth* från 2011 tar den italienska filosofen Gianni Vattimo farväl av en objektiv sanning som han anser vara förödande för demokratin.

Litteratur

Harari, Yuval Noah, 21 oppituntia maailman tilasta. Bazar, Liettu, 2018.

Karjalainen, Sakari, Launis, Veikko, Pelkonen, Risto ja Pietarinen, Juhani (toim.), Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus, Helsinki, 2002.

Korvela, Paul-Erik ja Vuorelma, Johanna (toim.), Puhun niin totta kuin osaan: Poliitiikka faktojen jälkeen. Docendo, Jyväskylä, 2017.

Lyotard, Jean-Francois, Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Vastapaino, Tampere, 1985.

Niiniluoto, Ilkka, "Moderni ja postmoderni kulttuuri". Parnasso 28 (1988), 267–273. Myös teoksessa Järki, arvot ja välineet, Otava, Helsinki, 1994, 319–337.

Niiniluoto, Ilkka, "Valheet viestit". Teoksessa Järki, arvot ja välineet. Otava, Helsinki, 1994, 156–171.

Niiniluoto, Ilkka, Critical Scientific Realism. Oxford University Press, Oxford, 1999.

Raevaara, Tiina (toim.), Voiko se olla totta? Skeptisiä näkökulmia nykymenoon. Ursa, Helsinki, 2017.

Spicer, André, Paskanjauhantabisnes. Eurooppalaisen Filosofian Seura, Tampere, 2018.

Vihma, Antti, Hartikainen, Jarmo, Ikäheimo, Hannu-Pekka ja Seuri, Olli, Totuuden jälkeen. Teos, Helsinki, 2018.

(Niiniluoto, Ilkka: Kuka hukkasi totuuden? Tieteessä tapahtuu 2/2019, 10–12)

Anna Ovaska: Verklighetens försvarare

Under de tre senaste åren har allt fler filosofer, forskare och kritiker påpekat att, trots vad man hittills har föreställt sig verkar sanningen – i det här fallet förståelsen för en delad vetenskaplig verklighet – trots allt behöva försvarare. Världens kanske mest kända teoretiker inom social konstruktivism, Bruno Latour, berättade i en intervju från förra hösten att han blivit upprörd när en person närmade sig honom på en konferens i slutet av 90-talet och med oro ställde honom frågan: "Tror du på verkligheten?"³. I något skede hade Latours livslånga arbete med att avveckla maktstrukturerna och ifrågasätta de vetenskapliga auktoriteterna förvandlats till tanken att Latour skulle förhålla sig skeptiskt till en delad verklighet. Tillspetsat kan man säga att hela hans livsverk hade missförståtts. Redan i början av årtusendet skrev Latour en artikel som försvarade vetenskaplig kunskap och verklighet där han diskuterade hur kritik, förmågan att ifrågasätta och misstänka, kan omvandlas till stoff för konspirationsteorier. Det kritiska tänkandet hade "smugglats in" som ett politiskt vapen som syftar till att ifrågasätta värdet av vetenskaplig forskning.⁴

Under den senaste tiden har känslan av att det konstruktivistiska och kritiska tänkandet har omvandlats till en karikatyr av sig själva blivit alltmer akut⁵. Antagandet i många färska texter och tal är att det "postmoderna" kritiska tänkandet har främjat övergången till "postsanningens" tid⁶. Litteraturkritikern Michiko Kakutani sammanfattar oron och återspeglar Latours ord: det postmoderna tänkandet har kapats för högerpopulisternas bruk.

Tankarna om perspektivens mångfald och sanningens proportionalitet har enligt Kakutani stött, till och med gett upphov till, felaktiga paralleller, falsk balans och vetenskapsfientlighet. Hon skriver om hur fraser som "det finns flera sätt att veta" samt försvaret av osäkerhet och mångfald togs i bruk redan på 60-talet till exempel av tobaksbolagen. Tobakslobbys "produkt" var "misstanke". Senare har dessa metoder i sin tur blivit vapen för dem som bestrider klimatförändringen.⁷ Det finns dock skäl att gå emot Kakutani och fråga om de "postmoderna" teorierna någonsin har varit så kända (ens i den akademiska världen) att de kunde ha haft en sådan internationell effekt på att bryta ner begreppet sanning och verkligheten.⁸

I den ovannämnda intervjun fortsätter Latour fundera över sin egen karriär: "Jag tror att vi var så beredda att kritisera [vetenskapen], eftersom vi var så säkra på vetenskapens auktoritet [...] och på att alla delar denna auktoritet, eftersom vi delade en gemensam värld."⁹ Den vetenskapliga institutionen och den förståelse för verkligheten den har skapat var så starka att det på sätt och vis var tryggt för Latour och andra konstruktivistiska tänkare att avslöja de strukturer och nätverk som deltar i produktionen av vetenskaplig information. Konstruktivismen var ett vapen mot konspirationsteorier, inte för dem – "det var aldrig meningen att bli av med fakta, utan att komma närmare dem".¹⁰

*

Plötsligt finns det ändå ingen sådan säkerhet om en delad värld. Populistiska makthavare som eftersträvar envælde, såsom Putin eller Trump, försöker ständigt fördunkla skillnaden mellan fakta och fiktion och definiera sin egen verklighet. Till exempel är grova lögnare som lätt kan bevisas vara lögnare inte nödlögnare med vilka ledarna försöker skydda sig själva eller stärka sitt ego. Deras roll är snarare strategisk. Målet med sådana "testbollar" är att testa hur långt man kan gå – hur grovt man kan ljuga utan att ställas till svars¹¹. I sista hand är målet att få makt över verkligheten¹².

Att skapa ett klimat av tvivel och försöka bryta ner medborgarnas förtroende för den delade verkligheten är dock väsentligt annorlunda än att identifiera maktstrukturer samt kritisera och ifrågasätta dem, vilket den "postmoderna" teorin försökte erbjuda verktyg för. Målet för dem som skrev om sociala konstruktioner var att få människorna att uppfatta strukturernas och institutionernas verksamhet: hur olika system deltar i att bygga upp och forma verkligheten. Att till exempel skapa eller konsumera konspirationsteorier utgör dock inte "kritik" mot makthavare eller maktstrukturer. I stället för kritik är konspirationsteorier, som filosof Quassim Cassam konstaterar, en form av politisk propaganda. De konspirationsteorier som sprider sig mest i dag upprepas samtidigt av ledarna för de största staterna.¹³ Ett bra exempel är den konspirationsteori som ständigt spridits av både USA:s och Rysslands högsta ledning, och som bevisats sig vara falsk, enligt vilken Ukraina (inte Ryssland) skulle ha blandat sig i presidentvalet i USA 2016.¹⁴

*

Liksom Latours tänkande har i synnerhet feministisk kritik mot vetenskapen och samhället lätt blivit missförstådd. Till exempel Judith Butler, en banbrytare inom queerteorin, försökte visa hur samhällsstrukturerna deltar i att utforma könet och hur könet produceras performativt, genom att upprepa normer. När hennes tankar tolkades fel blev ändå könet ett "val" – som om individen när hen vaknar på morgonen kunde bestämma vilket kön hen vill ha i dag. Butler var egentligen intresserad av hur könssystemet, som upprätthålls av den samhälleliga, medicinska och biologiska diskussionen, definierar verkligheten:

"[M]edan min tanke var att subjektens grundläggande formation, människans grundläggande formation, på ett visst sätt antar könet på förhand – att könet inte kan väljas och att "performativitet" inte är ett radikalt eller frivilligt val. [...] Performativitet är förknippad med upprepning; man måste ofta upprepa påtryckande och smärtsamma könsnormer för att man ska kunna tvinga dem till en ny betydelse. Det här är inte frihet, utan det handlar om hur man skall agera i den fälla som man oundvikligen har hamnat i."¹⁵ De "postmoderna" tänkare som betonar den sociala uppbyggnaden av fenomen som kön och subjektivitet påstår inte att vi fritt kan välja verkligheten runt omkring oss (välja kön när vi vaknar på morgonen, hitta på en person som vi är förlovade med). Det handlar snarare om, som Butler säger, hur vi skall agera i den fälla som vi hamnat i. Sociala system, sociala relationer samt normer och regler som formar individens agerande och erfarenheter kan ändras, men detta kräver hårt arbete. Det första steget är att identifiera hur maktstrukturerna fungerar: hur verkligheten har utformats så som den är.

Referenser & Litteratur

3 Ava Kofman, Bruno Latour, the Post-Truth Philosopher, Mounts a Defense of Science. The New York Times Magazine 25.10.2018.

4 Bruno Latour, Why Has Critique Run Out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern. Critical Inquiry. Vol. 30, No. 1 2004, 225–248 (230).

5 Se även om missbruk av ordet kritik i den offentliga debatten i Finland, Jarkko S. Tuusvuori, Maahanmuuttajien vastustaminen ei ole kriittisyyttä. niin & näin 2/2017.

6 T.ex. Michiko Kakutani, The Death of Truth. How We Gave Up on Facts and Ended Up with Trump. The Guardian 14.7.2018; Ilkka Niiniluoto, Kuka hukkasi totuuden? Tieteessä tapahtuu 2/2019, 9–15.

7 Kakutani 2018.

8. Se även Panu Raatikainen, Jordan Peterson. Oikeiston pop-intellektuelli. *niin & näin* 4/2018, 90–98 (92); Niiniluoto 2019, 12.

9 Kofman 2018.

10 Latour 2004, 231.

11 T.ex. George Lakoff & Gil Duran, Trump Has Turned Words into Weapons. And He's Winning the Linguistic War. The Guardian 13.6.2018.

12 Se Masha Gessen, The Putin Paradigm. The New York Review of Books 13.12.2016.

13 Quassim Cassam, Why Conspiracy Theories Are Deeply Dangerous. New Statesman 7.10.2019.

14 Se t.ex. Anna-Sofia Berner, Trumpin virkarikos kuulemisen todistaja pyysi, etteivät poliitikot levittäisi valheita: ”Tämä on Venäjän turvallisuuspalveluiden luoma fiktiivinen tarina”. Helsingin Sanomat 21.11.2019.

15 Judith Butler & Liz Kotz, Haluttu ruumis (The Body You Want, 1992). Finsk text: Leena-Maija Rossi. I verket Kuva ja vastakuvat. Sukupuolen esittämisen ja katseen politiikkaa. Red. Rossi. Gaudeamus, Helsingfors 1995, 262–281 (263–264). Översättning till finska

(Ovaska, Anna, Todellisuuden puolustajat. *niin & näin* 4/2019, 3–4)

Wikipedia: Neutral synvinkel

Wikipedias artiklar ska skrivas med neutral synvinkel.

Allmänt

Artiklar ska framföra olika åsikter på ett jämlikt sätt. Detta kallas *praxis för en neutral synvinkel* (Neutral Point of View, NPOV; motsatsen till detta är Non-Neutral Point of View, NNPOV).

Praxisen missförstås lätt. Det innebär inte att artiklar kan skrivas ur ett objektiva perspektiv. Däremot innebär det att man ska redogöra för alla sidor i en konflikt på ett rättvist sätt. Artikeln ska inte konstatera eller antyda att endast en synpunkt är korrekt. Det är viktigt att Wikipedias användare samarbetar för att göra artiklarna jämlika.

Att skriva en opartisk text kräver övning.

Varför bör Wikipedia vara opartiskt

Wikipedia är en allmän encyklopedi. Den strävar efter att presentera summan av mänsklighetens kunskap på en viss universalitetsnivå. Enskilda människor har dock olika åsikter i vissa frågor. I alla ämnen där det förekommer olika åsikter finns det också olika uppfattningar om sanningen. I den mån åsikterna är motsatta tror de som stöder dem att de andra åsikterna är felaktiga, dvs. något annat än information. Om det råder oenighet om sanningen råder det också oenighet om vad som är information. Wikipedia bygger på samarbete, men samtidigt måste man lösa problemet med redigeringskrig. I ett redigeringskrig framför en person påståendet *p*, medan en annan person säger *inte p*.

Man uppnår en lösningen när man accepterar att i Wikipedia räknas alla olika viktiga teorier om olika ämnen till mänsklighetens kunskap. Detta motsvarar definitionen av termen kunskap såtillvida att mänsklighetens kunskap har förändrats med tiden. Vid olika tidpunkter "visste" man saker som man i dag "vet" är felaktiga. Tidigare "visste" man till exempel att onda andar orsakar sjukdomar, i dag "vet" man att så inte är fallet.

Mänsklighetens kunskap (i den bemärkelse som anges) kunde sammanställas ur ett partiskt perspektiv. Man kunde hävda att det finns följande teorier om ämnet T, och sanningen om ämnet är den och den. Wikipedia är ändå ett internationellt samarbetsprojekt. Bland användarna finns nästan alla slags synpunkter på varje ämne. Oändliga redigeringskrig kan undvikas när man kommer överens om att alla viktiga åsikter presenteras på ett rättvist sätt, utan att man kallar någon av dem sann. Att skriva ur ett neutralt perspektiv innebär att man framför kontroversiella åsikter utan att påstå att någon åsikt är sann. Detta lyckas i allmänhet när åsikter presenteras så att de i stort sett är acceptabla för deras anhängare. Olika åsikter ska också uppges som synpunkter som deras anhängare har. I Wikipedia beskrivs meningsskiljaktigheter, men de diskuteras inte.

Sammanfattningsvis: huvudsyftet med denna praxis är att Wikipedia är en encyklopedi, en samling mänsklig kunskap. Eftersom Wikipedia är internationell och sammanställd av en gemenskap kan man inte anta att deltagarna alltid eller ens ofta är överens om gränserna för kunskapen. Därför måste kunskapen definieras på ett vagare sätt. Både gemenskapen och individerna ska sträva efter att presentera motsatta åsikter på ett rättvist sätt, utan att understöda någon åsikt. Detta gäller dock under förutsättning att små minoriteters åsikter inte får presenteras som betydande minoriteters åsikter. Små minoriteters åsikter behöver kanske inte presenteras alls.

Det finns också en annan anledning till denna praxis. När det står klart för läsarna att Wikipedia inte förväntar sig att de skall inta någon specifik ståndpunkt ger detta dem möjlighet att själva bestämma. Detta uppmuntrar intellektuell självständighet. Totalitära regeringar och dogmatiska institutioner kan komma att motsätta sig Wikipedia om vi lyckas tillämpa neutralitetspraxisen. Att presentera konkurrerande teorier i många olika frågor låter förstå att Wikipedias deltagare litar på läsarnas förmåga att bilda sig egna åsikter. Texter som på ett rättvist sätt uttrycker olika synsätt utan krav på ett man intar ett visst perspektiv skapar frihet. Neutralitet vinner över partiskhet, och nästan alla på Wikipedia lär kunna vara överens om att detta är en positiv sak.

Vad är en neutral synvinkel?

Begreppets betydelse är inte uppenbar och det kan lätt missförstås. "Opartisk" och "neutral" kan uppfattas på många sätt. Begreppet "opartiskt skrivande" som ligger bakom

praxisen betyder "att uttrycka kontroversiella åsikter utan att säga att de är sanna". Detta kräver ett förtydligande.

För det första – och det här är det allra viktigaste – ska man fundera på vad det betyder att opartiskt skrivande presenterar kontroversiella åsikter utan att säga att någon av dem är sanna. Opartiskt skrivande presenterar inte bara den mest populära synpunkten. Det uttrycker inte heller efter att ha framfört alla åsikter att den mest populära ståndpunkten är den rätta. Det uttrycker inte att någon form av mellanform av de idéer som lagts fram är sann. Att presentera alla åsikter innebär grovt taget att man skriver att anhängarna av åsikten p anser att p , och anhängarna av åsikten q anser att q , och det är situationen för diskussionen om ämnet. I idealfallet ger presentationen av alla perspektiv också en heltäckande bakgrund till vem som tycker vad, varför det är så och vilken åsikt som är mest populär. Man ska ändå inte påstå att den populäraste åsikten är korrekt. Detaljerade artiklar kan också innehålla synpunkter på andra synvinklar från dem som framför olika synvinklar. I artikeln ges de som understöder åsikterna möjlighet att kommentera andra synpunkter, men man avstår noggrant från att bedöma vem som vinner debatten.

Det finns ytterligare en punkt som bör klargöras. Ovan konstaterades att en neutral synvinkel inte är en egentlig synvinkel. Det innebär alltså inte en "neutral" eller "centrerad" synvinkel bland andra synvinklar. På Wikipedia innebär en neutral synvinkel att man inte påstår, meddelar, antyder eller i förbigående påpekar att något visst perspektiv är sant.

En annan punkt som är värd att klargöras. Neutralt skrivande kan uppfattas som att framföra och beskriva konflikter i stället för att delta i dem. Neutralt skrivande kan förstås som att beskriva meningsskiljaktigheter på ett rättvist och kallt analytiskt sätt. Naturligtvis kan man påstå att det är omöjligt att skriva på detta sätt och att skribentens perspektiv lätt skiner igenom texten. Erfarna vetenskapsmän, talare och polemiska skribenter är dock skickliga på att se ett partiskt perspektiv, både i sina egna och andras texter. Dessa personer kan i allmänhet hitta beskrivningar av meningsskiljaktigheter som gynnar någondera parten. De kan också i allmänhet ta bort denna partiskhet.

Att ge utrymme för minoriteters synvinklar

Artiklar som jämför synvinklar behöver inte presentera minoriteters synvinklar i lika stor omfattning eller detalj som mer populära synvinklar. När man beskriver konflikter behöver man inte antyda att en liten minoritets åsikt förtjänar lika mycket uppmärksamhet som majoritetens. Det kan ge en vilseledande bild av meningsskiljaktigheterna. Konkurrerande åsikter ska framföras i förhållande till deras popularitet bland experterna eller parterna. Detta innebär inte att minoriteters åsikter inte kan behandlas ingående i de artiklar som fokuserar på dessa synpunkter. Men även i dessa artiklar måste man se till att minoritetssynen inte presenteras som sanning, även om den behandlas i mycket stor detalj.

Till exempel behöver man inte i artikeln Jorden ta upp Flat Earth Societys åsikt att jorden är platt.

Jimmy Wales på sändlistan i september 2003:

- Om åsikten är majoritetens åsikt bör det vara lätt att motivera den med hänvisningar till allmänt accepterade källor.
- Om åsikten är en betydande minoritets åsikt bör det vara lätt att namnge *betydande* anhängare av den.
- Om åsikten är en mycket liten (eller begränsad) minoritets åsikt hör den inte hemma på Wikipedia (förutom kanske i en bilaga) oavsett om den är sann och oavsett om den kan bevisas eller inte.

Oavsiktlig partiskhet

Partiskhet är inte nödvändigtvis alltid medvetet. Till exempel förstår nybörjare ofta inte att något som låter som bondförnuft kan vara en partisk synvinkel för ett visst perspektiv. Rätt så ofta behövs en expert för att göra artikeln helt opartisk. Å andra sidan kan författarna sprida en "geografisk" förvrängning till exempel genom att beskriva en konflikt på det sätt som den ser ut i ett visst land. De vet inte nödvändigtvis hur diskussionen har utformats på annat håll.

Syftet med ett neutralt perspektiv är inte att dölja olika synvinklar, utan att presentera synvinklarnas mångfald. I kontroversiella fall presenteras starka och svaga grunder ur varje synvinkel utan att välja sida. Praxisen med ett neutralt perspektiv utgör inte

”separationspraxis”. Fakta är neutrala, men en neutral synvinkel innebär inte att de sammanställs på ett enkelt sätt. Om endast fakta som är fördelaktiga ur ett visst perspektiv presenteras är artikeln inte neutral.

Väsentlig del: grundligt bakgrundsarbete

Många strider om perspektiv skulle vara mycket lättare att lösa om bakgrundsarbetet gjordes omsorgsfullt. Fakta är inte perspektiv. Ett enkelt sätt att undvika ett uttryck som stöder ett visst perspektiv är att söka en ansedd källa för faktumet och ange det. På så sätt kan man beskriva konfliktens perspektiv utan att ta ställning till själva konflikten. Det lönar sig att söka den bästa och mest ansedda källan till ämnet. Biblioteket har bra källor, och det lönar sig att välja de mest tillförlitliga nätkällorna. Även en liten mängd bakgrundsarbete kan spara mycket tid i diskussionen senare.

Man måste dock beakta att även om fakta inte är synvinklar är användningen av fakta som lyfts fram på endast en sida ett neutralitetsproblem, oberoende av hur noggrant man hänvisat till källorna. Man måste arbeta för balans. Sök fakta i opartiska källor och ange dina källor.

Rättvisa och sympatisk ton

För att kunna beskriva konflikter på ett rättvist sätt ska olika åsikter presenteras i en positiv och sympatisk ton. Många artiklar presenterar olika synvinklar, men är ändå partiska. Även när man presenterar fakta och inte åsikter kan artikeln ändå utstråla en indirekt uttryckt ståndpunkt genom hur man valt eller till och med organiserat fakta. Att till exempel förneka motsatta åsikter genast efter att ha framfört dem får dem att se mycket sämre ut än om man samlar dem i ett eget avsnitt om ”motståndarnas åsikter”.

Artiklarna borde antyda att alla aspekter åtminstone är möjliga, dock med beaktande av den tidigare beskrivna begränsningen av mycket små minoriteters synpunkter. Alla betydande, konkurrerande åsikter bör presenteras i en sympatisk ton.

fi.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Neutraali_n%C3%A4k%C3%B6kulma&oldid=2876040 (22.1.2025)